
ZPRÁVY

Symposium Rodokmen Broumovska

(Broumov 12. až 14. dubna 2023)

► Markéta Burešová

Ve dnech 12. až 14. dubna 2023 se v prostorách benediktinského kláštera v Broumově konalo vědecké sympozium s názvem *Rodokmen Broumovska*. Akci pořádala Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové a spolek Time Machine Česko s podporou Královéhradeckého kraje pod záštitou a s podporou města Broumov a s podporou Nadačního fondu Broumov – město kultury ve spolupráci s mezinárodní asociací ICARUS a Muzeem Náchodska.

Konference představila žádaná i netradiční témata a příspěvky, jejichž ústředním motivem byla genealogie nahlížená z mnoha úhlů. Akce byla určena jak pro odbornou, tak pro laickou veřejnost. Program vrcholil ve čtvrtek 13. dubna, kdy se se svými příspěvky u řečnického pultíku vystřídala řada domácích i zahraničních odborníků.

Samotná konference začala 12. dubna cyklem studentských příspěvků. Studenti katedry pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové (dále též FF UHK) představili své práce ve třech blocích

Momentky ze sympozia

s tematickým zaměřením na genealogické prameny, praktickou genealogii a možná témata a přístupy. Celkem patnáct příspěvků zmínilo široké spektrum různorodých informací od praktického využití pramenů, jako jsou mapy, cechovní knížky či vojenské záznamy, až po konkrétní vylíčení pozapomenutých lidských osudů. Nejzajímavější příspěvky budou součástí sborníku, který se připravuje k vydání na podzim 2023.

Jak již bylo zmíněno, hlavním konferenčním dnem byl čtvrtek 13. dubna s přednáškovým cyklem nazvaným *Genealogie: odhalování rodinných kořenů*, kde v dopoledním a odpoledním bloku předneslo své příspěvky celkem dvanáct přednášejících, které v podvečer doplnily dva příspěvky z okruhu literárního.

Dopolední blok začal příspěvkem Markéty Burešové z Katedry pomocných věd historických a archivnictví FF UHK, která shrnula vývoj genealogického bádání v uplynulých pětadvaceti letech. Na ni plynule svým příspěvkem navázala Eva Vodochodská z téhož pracoviště, která pohovořila o genealogii 21. století se zaměřením na využití moderních technologií. Oba příspěvky poukázaly na skutečnost, že genealogie jako pomocná věda historická se stává dynamickým vědním oborem, který se celosvětově těší obrovskému zájmu laické veřejnosti. Na druhou stranu právě tento zájem není ještě dostatečně reflektován ze strany univerzitního prostředí, které výuku genealogie stále drží v teoretických mezích přednáškových skript, i když praktická genealogie otevírá široké možnosti různých multidisciplinárních výzkumů.

Po úvodních příspěvcích vystoupila Martina Bolom-Kotari, odborná asistentka působící také na Katedře pomocných věd historických a archivnictví FF UHK a hlavní organizátorka konference, se základními informacemi o genealogickém výzkumu v Polsku a na Slovensku. Možnosti „evropského“ bádání pak rozšířil Thomas Aigner, (dnes již bývalý) prezident mezinárodní asociace ICARUS a emeritní ředitel diecézního archivu St. Pölten, který svým příspěvkem *Genealogy in Austria and the Matricula database* velmi podrobně seznámil posluchače s možnostmi, které pro badatele nabízí portál matricula-online.eu.

Po virtuální exkurzi do archivu našich zahraničních sousedů následovaly dva příspěvky zabývající se ne zcela běžným typem pramenů. První příspěvek přednesl Sixtus Bolom-Kotari z Katedry pomocných věd historických a archivnictví FF UHK, který se dlouhodobě zabývá prostředím evangelické církve a jehož příspěvek *Evangelická fara jako místo poznání vlastních kořenů* osvětlil právě tuto tematiku. Následoval příspěvek *Nemocniční knihy (milosrdných bratří) jako podpůrný materiál k rodopisnému bádání* autora Jindřicha Koldy, vedoucího Katedry pomocných věd historických a archivnictví FF UHK. Kvůli technickým problémům se přednášející musel spolehnout na svou schopnost zprostředkovat posluchačům chybějící obrazový doprovod vlastními silami. Díky tomu si přítomní odnesli nečekaný a nevšední zážitek navíc.

Po krátké přestávce se dopolední program přehoupnul do své druhé části, která byla zaměřena na minulost nedávnou. Tomáš Slavík z Archivu bezpečnostních složek z Kanice u Brna prezentoval téma *Příslušníci resortu vnitra ve fondech personální*

povahy Archivu bezpečnostních složek a Pavel Vaněk, působící na tomtéž pracovišti, představil *Jmenné evidence Archivu bezpečnostních složek*. Posluchačům se tak naskytla možnost detailně se seznámit se spektrem informací a pramenů, o které ABS pečuje a které badatelům zpřístupňuje. Následoval příspěvek Prokopa Tomka z Vojenského historického ústavu *Evidence osob Státní bezpečnosti z badatelské perspektivy*, ve kterém se pokusil „rehabilitovat“ svazky a spisy StB, u nichž se často diskutuje věrohodnost pramene, vyváženost interpretace či morální otázky, zatímco jejich prokazatelná biografická hodnota je posuzována méně. Těmito příspěvky byl dopolední blok ukončen.

Po přestávce následoval příspěvek Martina Kotačky z Archivu Vysokého učení technického v Brně *Genetická genealogie: DNA jako jedinečný pramen při bádání po našich předcích*. Jeho vystoupení byl zcela zaslouženě věnován největší prostor. Martin Kotačka nejprve stručně představil základní terminologii týkající se DNA a poté možnosti, které nám výzkum DNA přináší. Je to právě genetická genealogie jako dynamicky se rozvíjející vědní disciplína, která umožňuje na dříve neřešitelné překážky genealogického výzkumu nahlížet z jiných perspektiv. S využitím stále se rozšiřujících databází a s podporou klasického výzkumu tak mohou být zodpovězeny i dříve nezodpověditelné otázky, jako je například určení otcovství nemanželských dětí.

Autory následujícího příspěvku *Vojenská služba na teritoriu českých zemí v období Rakouska-Uherska a meziválečného Československa – typologie pramenů a jejich využití při genealogickém bádání* byli Tomáš Kykal a Marek Fišer z Vojenského

historického ústavu. Ti, jak název jejich příspěvku napovídá, se zaměřili na využití různých pramenů vojenské provenience, čímž uzavřeli první část odpoledního bloku.

Následovala krátká přestávka a po ní online prezentace Lucie Fikarové z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR *Orální historie aneb studium paměti a vyprávění příběhů*, ve které byly představeny možnosti orální historie jednak s ohledem na právní, etické a archivní záležitosti, jednak s ohledem na samotný průběh, oslovení, zpracování a vyhodnocení vedených rozhovorů.

Nabitý konferenční den pak uzavřely debata se známým spisovatelem Václavem Vokolkem na téma literární genealogie a povídání s Klárou Teršovou, autorkou historických románů *Bílý pramen* a *Až ke křížku* o jejím životě a působení na Ašsku. Mezi Ašskem a Broumovskem lze nalézt řadu paralel jak v historickém vývoji, tak v jejich aktuálním životě.

Konference pokračovala i v pátek 14. dubna, a to příspěvky týkajícími se přímo prostředí Broumova. Auditorium tvořili zejména studenti místního gymnázia a zájemci z řad broumovské veřejnosti. Úvodním tématem byla (ne)reflektovaná proměna krajiny, kterou ve svém příspěvku *Krajina, dům, strom, smrt aneb jaký vztah měli k místu, kde žili, naši předkové a jaký jej máme my dnes* představili Martina Bolom-Kotari a Sixtus Bolom-Kotari. Pomyslným zlatým hřebem byla beseda nazvaná *Místo, odkud pocházím, místo, kde žiji* o vztahu ke krajině a k prostředí, které obklopuje každého z nás. Moderování se ujal Jindřich Kolda, hosty byli historik

Sixtus Bolom-Kotari, spisovatel Václav Vokolek a děkan broumovské římskokatolické farnosti Martin Lanži. Ukázalo se, že vnímání každého člověka je unikátní a specifické, což je důvodem, proč musíme mezi sebou navzájem neustále komunikovat, hledat společná řešení, brát si na pomoc historické paralely a zkušenosti. Po krátké přestávce tematicky navázal referát z horké současnosti, jež přednesli Tomáš Pechánek, Matěj Ježek a Miloslav Sodomka, reprezentující Katedru pomocných věd historických UHK a spolek Time Machine Česko. V příspěvku nazvaném *Křínice – Weckersdorf: Hledání zaniklé paměti Broumova* představili aktuální projekt výzkumu a jeho dosavadní výsledky. Posledním (last, but not least) řečníkem pak byl Martin Lanži z římskokatolické farnosti Broumov, který představil Broumovskou skupinu kostelů a její kulturně i společenskotvorný význam pro celý region.

Závěrem lze snad jen říci, že „cíle“ konference ukázat genealogii jako moderní vědní disciplínu s neomezenými možnostmi mezivědních přesahů byly bezezbytku naplněny.

Den otevřených dveří v ABS v Kanicích

(Praha 8. června 2023)

► **Josef Vávra**

Den otevřených dveří v Archivu bezpečnostních složek konaný při příležitosti Mezinárodního dne archivů připadl v roce 2023 na čtvrtek 8. června. Kromě pražských oddělení, která prezentovali a reprezentovali kolegové v budově ABS v pražském Braníku, mohli návštěvníci zavítat i do budovy ABS v Kanicích u Brna, umístěné v malebné přírodě uprostřed lesů. Ti, kdo se zúčastnili této téměř bojové hry *Najdi náš skrytý archiv* (byť jsme se to snažili našim příznivcům trochu ulehčit „šipkovanou“ na přístupové komunikaci) a uspěli v ní, byli pak odměněni připravenou prezentací činnosti ABS a odborně komentovanými prohlídkami jednotlivých depozitářů a pracovišť, které se v rámci Dne otevřených dveří konají již tradičně. Mimořádně

Prohlídka archiválií na „českém depu“

V našich fondech se nalézají i protektorátní materiály

však byla pro návštěvníky letos do programu zařazena také přednáška kolegy Jana Šrámka na téma *Naše měna je pevná! aneb měnová reforma v roce 1953*, při které se mohli dozvědět bližší okolnosti této vládní akce, od níž letos uběhlo sedmdesát let. Mohli si nejenom poslechnout, ale také prohlédnout archiválie, které jsou k tomu na 3. oddělení ABS dochovány, a rovněž originály „nových“, reformních bankovek, jež na výstavku zapůjčili kolegové Jan Kratochvíl a Ondřej Fišr, a dále i fotografie z lidových protestů v Brně, které reforma vyvolala, ty Archivu zapůjčil kolega PhDr. Jan Břečka z Moravského zemského muzea. Všem jmenovaným patří za jejich pomoc velký dík.

Po vyslechnutí přednášky byli návštěvníci rozděleni do skupin a pracovníci ABS je pak vedli do jednotlivých depozitářů a na výstavky archiválií, které v nich byly připraveny. Kromě archivních pracovišť se návštěvníci mohli seznámit také s tím, jak probíhá příprava archiválií k digitalizaci, a to včetně ukázky drobných restaurátorských zásahů, dále navštívit samotné pracoviště digitalizace a seznámit se i s chodem badatelny. Velkým lákadlem budovy v Kanicích je možnost prohlídky technického

Součástí expozice by i pokus o rekonstrukci pracovního prostředí příslušníka SNB

zázemí protiatomového krytu, v němž je archiv umístěn, což se ukázalo i letos, když část návštěvníků deklarovala, že přišla právě kvůli prohlídce krytu.

Den otevřených dveří v ABS Kanice probíhal od šestnácti hodin a poslední z více než sedmdesáti spokojených návštěvníků opouštěli archiv až kolem devatenácté hodiny. Všem kolegyním a kolegům, kteří se na přípravě a průběhu letošního dne otevřených dveří podíleli, bych chtěl poděkovat za jejich zapojení a s návštěvníky, kterých bylo i letos více, než jsme očekávali, se budeme těšit na viděnou i na dalších akcích Archivu.

Ohlédnutí za červnovým dnem otevřených dveří v Archivu bezpečnostních složek

(Kanice 8. června 2023)

► **Xenie Penížková – Jaroslav Vaňous**

U příležitosti Mezinárodního dne archivů, vyhlášeného Mezinárodní archivní radou a zaštitěného Českou archivní společností, uspořádal Archiv bezpečnostních složek dne 8. června 2023 tradiční Den otevřených dveří. Na programu byly speciální komentované prohlídky budov na Branickém náměstí a v Kanicích, jejichž cílem bylo zvýšit povědomí široké veřejnosti o naší práci. O tom, zda se nám to povedlo, snad vypovídá i jedna z reakcí v pamětní knize: *Opět se potvrdilo, že pracovníci ABS jsou lidé na svém místě každým coulem! Nejenže jsou profesionálové ve svém oboru, ale dokáží vytvořit i velice přátelskou a pohodovou atmosféru, která má navíc vzdělávací přesah.*

Instalace komiksově výstavy Ještě jsme ve válce

Dětský koutek pro malé archiváře

V budově na Branickém náměstí jsme letos lákali na program zaměřený k vystavené komiksově expozici *Ještě jsme ve válce, příběhy 20. století*. Jednotlivé panely netradičním způsobem zobrazují osudy konkrétních pamětníků, kteří bojovali na válečné frontě, prošli koncentračními tábory či komunistickými lágry nebo zažili mučivé výslechy StB. Na jejím vydání se společně podílely Ústav pro studium totalitních režimů, spolek Post Bellum (Paměť národa) a nakladatelství Argo.¹ Projekt komiksově knihy podle skutečných událostí tehdy vzbudil velmi pozitivní ohlas. Archiváři připravili ukázky originálních archiválií vztahujících se k příběhům skutečných lidí z nedávné historie, kteří se dostali do konfliktu s totalitní mocí. Využili jsme zejména sbírku *Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy*, dále např. sbírku *Svazky kontrarozvědného rozpracování* a fond *Správa sledování SNB – svazky*. Více než stovka lidí si přišla vyslechnout, jak různá může být interpretace „policejních“ složek s vlastními výpověďmi pamětníků. Každou hodinu byla na programu komentovaná

1 Webové stránky komiksově knihy jsou k dispozici na adrese <https://www.jestejsmevalce.cz>.

Stanoviště depositáře

prohlídka, kterou krátkým proslovem uvedla ředitelka archivu Světlana Ptáčnicková. Aby jednotlivá stanoviště nebyla jen suchopárnou ukázkou toho, čím se zabýváme (digitalizace, restaurátorské dílny, depositáře), i letos jeden z příběhů „oživil“ díky hrané scénce ze života Václava Jakeše, který se patnáct let skrýval před Státní bezpečností. Jaké bylo pozadí jeho příběhu a že tyto útěky nebyly vůbec ojedinělé, se mohli návštěvníci dozvědět i na podvečerní přednášce historika Libora Svobody z Ústavu pro studium totalitních režimů.

Každý rok se těšíme i na děti. Letos jsme malé i velké návštěvníky opět přivítali v našem dětském koutku. Zatímco pro nejmladší děti byla zřízena výtvarná dílna s archivními omalovánkami a razítky všeho druhu, starší děti si mohly vyzkoušet každoročně velmi oblíbené psaní na dobovém psacím stroji a skládání archivní kartonů, a dokonce se mezi nimi našli dobrovolníci, kteří pomohli kolegům archivářům s přípravou desek (tzv. košilek) na archiválie. Pro studenty byl připraven archivní kvíz, díky kterému se mohli dozvědět nejen základní informace o archivu, ale i zajímavosti z digitalizačního pracoviště nebo restaurátorských dílen. Zároveň si mohli

Přednáška historika Libora Svobody o lidech, kteří se ukryvali před StB

vyzkoušet odhad při tipování, kolik archivních krabic se poskládá do jednoho běžného metru, a zručnost při čtení mikrografické kopie jedné z našich archiválií a manipulaci s čtečkou k tomu určenou. Na řešitele kvízu čekala sladká odměna v podobě ručně vyráběných medailí. Díky loňskému úspěchu byla opět vypravena i speciální dětská komentovaná prohlídka, kterou si všichni zúčastnění (včetně průvodce) náramně užili.

Smyslem dne otevřených dveří je otevřít archiv nejen širší veřejnosti, nýbrž i sousedské komunitě v místě, kde sídlíme. Na atmosféře Braníku je stále patrné, že byl původně obcí u Prahy, a my jsme rádi, že sem patříme.

Poslední dva ročníky tradičního libereckého česko-slovenského semináře (2022 a 2023)

(Liberec 15.–17. srpna 2022 a 22.–24. srpna 2023)

► Jaroslav Pažout

Seminář k česko-slovenským vztahům konaný v Liberci od roku 1991 si klade za cíl vytvářet prostor pro setkávání českých a slovenských historiků, pedagogů, archivářů, studentů a dalších zájemců o česko-slovenské dějiny. Jeho 31. ročník se uskutečnil ve dnech 15.–17. srpna 2022, přičemž jeho téma znělo *Místa paměti na druhou světovou válku a jejich proměna*. Pořadatelé byli hostující katedra historie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci (KHI FP TUL), Vzdělávací nadace Jana Husa (VNJH), Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR), Vojenský historický ústav Bratislava a Historický ústav AV ČR, v. v. i. Záštitu nad seminářem převzali hejtman Libereckého kraje Martin Půta a náměstek primátora statutárního města Liberec PhDr. Ivan Langr, patronát Česko-slovenská komise historiků.

Celý první den byl vyčleněn exkurzi do Drážďan. První skupina, vedená Pavlou Plachou a Janem Vajskebrem z ÚSTR a Kateřinou Portmann z TUL, se zaměřila na drážďanská místa paměti spojená s nacionálněsocialistickými represemi. Nejvíce času bylo věnováno návštěvě Gedenkstätte Münchner Platz, památníku obětem perzekuce německého nacionálního socialismu a komunistického režimu. Mezi popravenými za druhé světové války bylo téměř 900 osob z okupovaných českých zemí. Dvě další skupiny účastníků se pak věnovaly místním památkám.

Následující dva dny semináře byly vyhrazeny odbornému jednání, konanému v budově G Technické univerzity v Liberci. Po slavnostním zahájení v úterý ráno 16. srpna, které obstarali představitelé pořadatelských institucí, se ujal slova Vojtěch Kessler z Historického ústavu AV ČR se základním referátem věnovaným úloze míst paměti při vytváření státní a národní identity. Následující dva referáty byly věnovány hlavně osudům pomníků sovětské armády. Petra Švardová z Historického ústavu Slovenské akademie věd toto téma sledovala na území Československa, Adam Zítek z Národního archivu pak v Polsku. Pavel Mücke (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.) se následně věnoval vzpomínkovým pracím vojáků druhého československého zahraničního odboje jako specifickým mentálním místem paměti, ředitel Vojenského historického ústavu Bratislava Miloslav Čaplovič pak památníku československého armádního sboru na Dukle.

Odpolední program zahájil Marek Syrný (Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banské Bystrici) s referátem věnovaným místům paměti na druhou světovou válku na Slovensku. Milan Svoboda a Jaroslav Pažout se zabývali problematikou německých válečných hrobů na československém území se zaměřením na období tzv. normalizace. Pavel Kmoch pak seznámil posluchače s místy paměti zásahu jednotek Waffen-SS z výcvikového prostoru Böhmen proti Pražskému povstání. Poslední blok úterního programu byl změřen na regionální perspektivu, konkrétně na oblast říšské župy Sudety. Jan Vajskebr a Jan Zumr (ÚSTR) sledovali místa paměti na bezpečnostní aparát nacistického Německa v říšské župě Sudet. Petr Karlíček (Archiv města Ústí nad Labem) se zabýval zaniklými obcemi na Ústecku jako místy paměti. Jan Rychlík (KHI FP TUL) poté přednesl referát věnovaný Krkonošim jako místu paměti Čechů a Němců. Po skončení přednášek se mohli účastníci semináře v několika skupinách zúčastnit komentované vycházky/exkurze po místech paměti v Liberci. Večer pak strávili přátelským posezením.

Dopolední program posledního dne semináře ve středu 17. srpna 2022 byl vyhrazen didakticko-pedagogickému bloku. Iva Vachková (Muzeum hlavního města Prahy) se nejprve teoreticky věnovala potenciálu míst paměti pro vyučování dějepisu, Alžběta Šniežko (Univerzita Pavla Jozefa Šafárika Košice) paměti jako databázi hodnot. Obě tyto referentky pak přetavily teoretické poznatky do ukázky praktické výuky v rámci didaktického workshopu, Iva Vachková na příkladu libereckých Stolpersteine („kamenů zmizelých“), Alžběta Šniežko pak na U-mapě jako nástroji k zpřítomňování minulosti. Třetí workshop vedl Jiří Kocián z Centra vizuální historie Malach, který představil místa paměti v Archivu vizuální historie USC Shoah Foundation.

Po obědě přišel na řadu filmový seminář, který byl bohužel kvůli četným absencím způsobeným nemocemi omezen pouze na jeden příspěvek. Petr Bednařík z Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy se zabýval obrazem druhé světové války v československé filmové a televizní tvorbě sedmdesátých a osmdesátých let. Poslední blok byl věnován projektům pracujícím s místy paměti ve veřejném prostoru. Jan Špringl z Památníku Terezín představil projekt „Za pomníčky“, dokumentující stav míst bývalých nacistických táborů a masových hrobů obětí nacismu v Česku. Pedagožka, resp. studentka KHI FP TUL Kateřina Portmann a Linda Skrbková představily projekt libereckých Stolpersteine, upomínající na perzekvované liberecké občany. Michaela Pavlátová se pak věnovala webovému portálu Paměti národa.

Následující, 32. ročník semináře se uskutečnil ve dnech 22.–24. srpna 2023. Pořadatelé byly opět KHI FP TUL, VNJH, ÚSTR a Historický ústav AV ČR, k nimž přibyla Krajská vědecká knihovna v Liberci. Záštitu nad seminářem znovu převzal náměstek primátora statutárního města Liberec PhDr. Ivan Langr, patronát Československá komise historiků. Název letošního ročníku zněl *Na rozcestí. Alternativy vývoje českých, slovenských a československých dějin v druhé polovině 19. století a ve 20. století*. Téma bylo tedy oproti předchozím ročníkům netradiční a zároveň náročné, pokud se nemělo jednat o pouhé „hospodské“ spekulace na téma „co by

bylo kdyby“. Každý referující musel mít hluboké znalosti toho, „co bylo“, na základě čehož pak mohl přistoupit k analýze různých možných alternativ historického vývoje a zhodnocení jejich reálnosti. Nešlo tedy o nějaké „mustrování“ dějin a jejich aktérů, ale o jejich lepší pochopení, porozumění tomu, jaké měli při svém rozhodování možnosti.

První den semináře byl vyčleněn exkurzi do Jizerských hor, zaměřené na jejich přírodní krásy i na technické zajímavosti, přičemž jedním z cílů bylo i muzeum českého velikána Járy Cimrmana v Příchovicích. Navečer pak proběhlo v Krajské vědecké knihovně v Liberci autorské čtení Isabely Strakové z knihy Říše, jejíž základní rámec vychází z možnosti vítězství nacistického Německa ve druhé světové válce.

Další dva dny semináře byly vyhrazeny odbornému jednání konanému v budově G Technické univerzity v Liberci. Po slavnostním zahájení v úterý ráno 16. srpna, které obstarali představitelé pořadatelských institucí, se ujal slova Jan Rychlík z domácí katedry historie se základním referátem věnovaným úloze promýšlení alternativního historického vývoje pro pochopení reálných dějin. Vojtěch Kessler (Historický ústav AV ČR) a Josef Šrámek (Muzeum východních Čech v Hradci Králové) se zabývaly zlomovou bitvou prusko-rakouské války u Hradce Králové a možnostmi jejího jiného výsledku, resp. důsledku rakouské neprohry. Ladislav Vörös z Historického ústavu Slovenské akademie věd sledoval možný vývoj slovenského národního hnutí v případě nevypuknutí první světové války. Michal Ulvr (KHI FP TUL) pak promýšlel možné scénáře nevyužití atomové bomby na sklonku druhé světové války, resp. jejího využití nacistickým Německem. Tomáš Vilímek (Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR) pak nabídl zajímavý alternativní pohled na vývoj ve středovýchodní Evropě nazvaný „Krvavé Lipsko – poklidná Národní třída. Palachův týden verze 2.0?“. Po skončení přednášek se mohli účastníci semináře v rámci několika skupin zúčastnit buď exkurze do libereckého krematoria, nebo setkání se členy divadelní skupiny Krutý krtek konfrontujícího diváky přímo v ulicích s aktuálními společenskými tématy z nedávné minulosti i současnosti. Večer pak strávili přátelským posezením.

Dopolední program posledního dne semináře ve čtvrtek 24. srpna 2023 byl vyhrazen didakticko-pedagogickému bloku. Marek Fapšo z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy přednesl referát s příznačným názvem „Co by kdyby“ do dějepisu patří. Kontrafaktuální dějiny a jejich využití ve výuce“, Milan Ducháček (KHI FP TUL) prezentoval kontrafaktuální dějiny jako příspěvek k rozvíjení historického myšlení. Oba tyto referenti pak přetavili teoretické poznatky do ukázky praktické výuky v rámci didaktických workshopů, o jejichž obsahu vypovídal jejich název: „Kdyby nezabili Heydricha aneb Jak učit kontrafaktuálně o protektorátu“ (Marek Fapšo) a „Co kdybychom si to zahráli jinak? Kontrafaktualita v hodině dějepisu a hraní počítačových her s historickou tematikou“ (Milan Ducháček spolu se studentem KHI FP TUL Matějem Andryšem). Doplnil je workshop Ivy Vachkové s názvem Atahualpa španělským králem? Po obědě přišel na řadu blok věnovaný alternativním dějinám v umění. Jan Bárta (FF UK) seznámil posluchače s mystifikační reprezentací české

hudby devadesátých let. Petr Bednařík z Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy se zabýval alternativními dějinami v české filmové a televizní tvorbě v období normalizace a Jaroslav Kratochvíl (FAMU) kauzou Martina Šmída, studenta údajně zabitého 17. listopadu 1989 na Národní třídě, pohledem archivů České televize.

Zájemci z řad účastníků obou ročníků semináře obdrželi certifikát o jeho absolvování na základě udělené akreditace MŠMT k provádění vzdělávacích programů a vydávání osvědčení o jejich absolvování. Následující 33. ročník, který proběhne 19.–21. srpna 2024, bude zaměřen na téma *Děti, mládež a moc*, jeho zobrazování ve filmu a televizi a didaktickému využití. S přesným programem budou zájemci seznámeni na webových stránkách semináře (www.cesko-slovenske-vztahy.cz).

Na čaj do archivu

(Praha 17. listopadu 2023)

► Veronika Chromá

Dne 17. listopadu 2023 byla u příležitosti oslav sametové revoluce otevřena i budova Archivu bezpečnostních složek v ulici Na Struze, kde se již tradičně konala akce *Na čaj do archivu*. Letos byla věnována in memoriam Petrušce Šustrové – publicistce, překladatelce, jedné z významných dam české protikomunistické opozice a také mluvčí Charty 77. V badatelně archivu bylo možné vidět ukázky některých originálních písemností, které k ní vedla Státní bezpečnost. Návštěvníky zaujal především vyšetřovací spis arch. č. V-33766 MV, obsahující seznamy prvních signatářů *Prohlášení Charty 77* včetně jejího podpisu. Dále bylo možné zhlédnout například svazky Správy sledování SNB, jejichž součástí jsou četné fotografie ze sledovacích akcí.

V odpoledních hodinách čekalo návštěvníky překvapení. Svou návštěvou nás poctili někteří potomci a přátelé Petrušky Šustrové. Její syn Štěpán Korčíš následně v moderovaném rozhovoru s historikem Liborem Svobodou vyprávěl o tom, jaké bylo vyrůstat v rodině a domácnosti, která byla epicentrem disentu. Lidé tak měli jedinečnou možnost položit mu osobně jakoukoli otázku.

O kartotékách, registračních protokolech a systému jmenných evidencí archivu se příchozí dozvěděli na lustračním pracovišti. Ukázky byly tentokrát zaměřeny především na popravené funkcionáře studentských organizací a na osoby spojené s uzavřením vysokých škol 17. listopadu 1939.

V archivu bylo dále možné registrovat se do eBadatelny, díky níž mohou badatelé studovat některé digitalizované archiválie z pohodlí domova. V loňském roce archiv spustil v rámci této webové aplikace fulltextové prohledávání archiválií pomocí technologie OCR (optické rozpoznávání znaků), a tak je o registraci stále velký zájem.

Přímo v prostorách badatelny se i letos podával čaj a archiváři připravili pro tento den již tradičně i malé občerstvení. Budovu Na Struze navštívilo v tento den **273 lidí** včetně kolegů z jiných archivů. Hojná byla i účast dětí, pro které byl i tentokrát nachystán dětský archivářský koutek, kde se pravidelně největší oblíbeně těší dobový psací stroj a také šňůrový telefon s otočným ciferníkem. Stejně jako v loňském roce archiváři zprostředkovali v 17:11 hodin přímý přenos *Modlitby pro Martu*, která každoročně zní na Národní třídě.

Celá akce *Na čaj do archivu* proběhla v poklidné atmosféře, návštěvníci chválili nejen bohatý program, ale zejména otevřený a přátelský přístup archivářů. Jsme rádi, že jsme tento sváteční den mohli věnovat právě Petrušce Šustrové a uctít tak její památku. Vzhledem k pozitivním ohlasům se už nyní moc těšíme na příští rok a na další společné setkání nad šálkem čaje.

Rozhovor se Štěpánem Korčíšem o Petrušce Šustrové

Do budovy Na Struze přišlo 273 návštěvníků. Foto z badatelny Archivu (foto ABS)

Ukázka vystavených archiválií (foto ABS)

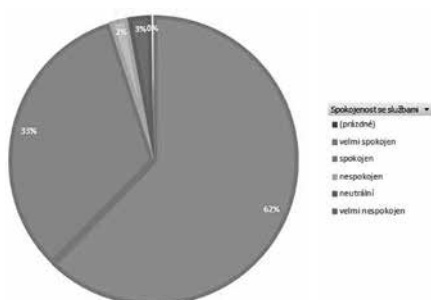
Vyhodnocení dotazníku badatelské spokojenosti

► **Veronika Chromá**

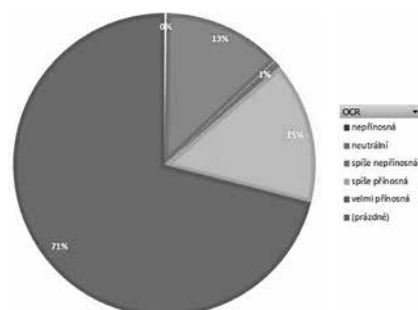
Archiv bezpečnostních složek rozeslal na konci května 2023 aktivním uživatelům aplikace eBadatelna elektronický dotazník badatelské spokojenosti. Zároveň bylo možné vyplnit i jeho tištěnou verzi přímo v badatelkách Archivu. Dotazník obsahoval deset otázek, na které reagovalo 385 respondentů, což je téměř 15 % ze všech oslovených. Spokojenost badatelů je pro nás velmi důležitá a zabezpečení kvalitního servisu a klientského přístupu je jedním z důležitých cílů Archivu. Proto jsme chtěli, aby badatelé dostali možnost vyjádřit se ke kvalitě poskytovaných služeb.

Přestože se domníváme, že Archiv poskytuje badatelům kvalitní služby, snaží se jít s dobou a přizpůsobit se potřebám moderního archivnictví, vyhodnocení dotazníku jsme očekávali s napětím. Výsledky šetření spokojenosti nás více než mile překvapily. S poskytovanými službami je spokojeno 95 % odpovídajících. Aplikaci eBadatelna, díky níž je od roku 2016 možné studovat některé archiválie z domova a kterou jsme loni v daném rozsahu jako první z archivů v Česku doplnili o funkci fulltextového vyhledávání v archiváliích pomocí technologie OCR, hodnotilo jako (velmi) přínosnou bezmála 90 % respondentů.

Naši badatelé měli také možnost hodnotit přístup kolegyně a kolegů pracujících na badatelkách Archivu, jejich vystupování, kompetentnost a schopnost rychle vyřešit případné problémy. I zde jsme zaznamenali velmi pozitivní hodnocení zejména v komentářové části dotazníku, kde se často vyzdvihuje především jejich ochota, vstřícnost a profesionalita. Badatelé jsou ve velké míře spokojeni i s našimi odpověďmi a přehledností webových stránek. Nechyběla ani srovnání s jinými českými a také zahraničními archivy, přičemž služby Archivu jsou hodnoceny vysoko nad běžné

Spokojenost se službami

Přínos OCR

standardy. Přestože negativní reakce byly v rámci dotazníku spokojenosti velmi marginální, některé věcné připomínky pro nás byly podnětné a rozhodně je vezmeme v potaz při úvahách, jak dále zlepšit naše služby.

Vyjádření badatelů bereme jako velký závazek do budoucna. V obdobných průzkumech, které nám poskytují neocenitelnou zpětnou vazbu, budeme v pravidelných intervalech určitě pokračovat.

Zpráva o vývoji a nasazení systému SODA v Archivu bezpečnostních složek

► Petr Zeman

Koncem roku 2022 byly ukončeny hlavní práce na interním systému Archivu bezpečnostních složek nazývaném SODA (správa oběhu a digitalizace archiválií), který zabezpečuje komplexní workflow digitalizace archiválií a jejich následnou prezentaci veřejnosti včetně fulltextového prohledávání přidané OCR vrstvy. Završila se tak téměř osmiletá práce vedená především snahou poskytnout primární cílové skupině uživatelů, tedy badatelské veřejnosti, jednoduchou aplikaci pro dálkové bádání v digitálních reprodukcích Archivu. Tato stručná zpráva představuje ohlédnutí za touto pro Archiv důležitou etapou vývoje, kterou se přiblížil nárokům veřejnosti na zpřístupňování archiválií na úrovni 21. století.

Kořeny současné aplikace SODA sahají až k závěru roku 2014, kdy tehdejší vedení Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu po složitých jednáních na Ministerstvu financí a posléze na vládní úrovni prosadilo přerozdělení tabulkových míst a s tím souvisejících finančních prostředků ve prospěch Archivu. Tato změna byla motivována především snahou o rozšíření možností Archivu při řešení jeho specializované agendy, která se od potřeb Ústavu mnohdy velmi liší, a také o nápravu značně diskutabilních výsledků digitalizačního procesu pod přímým vedením Ústavu, který do té doby sice vyprodukoval nemalé množství skenů, ale jejich využití bylo v důsledku chyb vzniklých nesprávným nastavením přípravných a kontrolních procesů a nevyjasněnými kompetencemi obou institucí kulantně řečeno nesnadné.

Počátkem roku 2015 tak převzal Archiv bezpečnostních složek od Ústavu výkon části digitalizační agendy a správu stávajících úložišť digitalizátů. Teprve v této chvíli bylo možno plně prozkoumat hloubku moře problémů, které tuto zdánlivě jednoduchou agendu zalévalo. Archiv také mohl díky navýšení tabulkových míst postupně začít budovat i vlastní pracoviště zabývající se správou a vývojem IT a dostal tak možnost zjištěné obtíže postupně odstraňovat, jakkoli jich nebylo málo.

Jednalo se jednak o již delší dobu známý problém neakceptovatelného množství chyb vznikajících při digitalizaci samotné a při následném nevhodném strukturálním uložení digitalizátů i jejich nekonzistentního pojmenování. Řádné nastavení pravidel, která byla nově definována (nové předpisy pro přípravu archiválií k digitalizaci a samotný proces digitalizace) a nastavena v průběhu roku, přineslo mimo benefitů ve formě zlepšení kvality výstupů (za cenu zpomalení digitalizace) i zvýšení administrativní a kontrolní zátěže. Další potíží byla otázka budoucího importu

nekonzistentních datových sad s popisnými metadaty, které byly vytvářeny přepisem velmi heterogenních archivních pomůcek, s čímž se touto dobou začala potýkat většina archivní sítě.

Z šíře obtíží vyplynula nezbytnost vzniku komplexního systému, který bude většinu administrativních úkonů řešit automatizovaně, aby se snížila administrativní náročnost nastavených procesů. Konečným cílem se tedy stalo dálkové zpřístupnění přepisů archivních pomůcek a digitálních reprodukcí prostřednictvím webové aplikace s případnou dálkovou registrací, jakmile to umožní technologie a příslušná legislativa. Základem pro dálkové zpřístupnění se stala aplikace eBadatelna, která byla vyvíjena již od roku 2014 ve spolupráci s Ústavem a jejíž uvedení do provozu nebylo možné kvůli enormní badatelské poptávce oddalovat. Pro budoucí zařazení do dnes fungující aplikace byla ovšem nezbytná její průběžná rozsáhlá modifikace, aniž by byl ohrožen její provoz, na nějž si badatelé rychle uvykli.

Využit zkušeností jiných archivů v Česku nebylo možné, protože žádný obdobný systém tou dobou jednoduše nebyl k dispozici, stejně jako neexistoval žádný podobný komerční produkt, který by bylo možné bez zásadních úprav použít. Nebylo tak pro nedostatek srovnání prakticky možno odhadnout případnou investiční náročnost dodavatelského řešení, které by zahrnovalo naplnění veškerých požadavků Archivu vycházejících ze specifik digitalizace a zejména zpřístupňování matérie uložené v Archivu, nemluvě o nedostatku investičních prostředků. Jako nejvýhodnější se tak jevila cesta vlastního vývoje, který mohl využít potenciál nově ustanovených (byť prozatím neobsazených) personálních kapacit v Ústavu i Archivu. Velkou výhodou zvolené cesty se zdála být (a následující vývoj to plně potvrdil) pružnost vlastních IT zaměstnanců při rychlé aplikaci nevyhnutelných změn daných jak aktuálními zkušenostmi při vývoji, tak případnou změnou vnějších podmínek, především legislativních. Dalším bonusem tohoto přístupu byla silná participace vývojářů v zaměstnaneckém poměru na celkovém výsledku a okamžitá pomoc kolegům archivářům při implementaci a odstraňování zjištěných chyb aplikace, která by ve stejném rozsahu byla v případě zabezpečení podpory externím dodavatelem zcela mimo finanční možnosti Archivu.

Nevýhodou bylo naopak vybudování vývojového IT týmu a jeho dlouhodobé udržení. To předpokládalo především kvalitní personální práci, protože motivace pouze finančním ohodnocením by s ohledem na zdroje Archivu v porovnání se soukromým sektorem nebyla možná. Jednoduše řečeno, Archiv si v žádném případě nemohl dovolit programátory na běžné komerční bázi, protože by je nikdy nezaplatil. Řešením bylo trpělivé hledání specialistů, kteří by byli ochotni vyměnit nižší finanční ohodnocení za kvalitní pracovní prostředí, vstřícný přístup zaměstnavatele a možnost participovat na v mnoha ohledech průkopnickém projektu, na čemž by se v „korporátním“ prostředí těžko mohli podílet. Že se takový tým podařilo postupně vytvořit a udržet jeho kontinuitu včetně náhrad za několik kolegů, kteří v průběhu let odešli, lze považovat za mimořádný úspěch.

Z diskuzí postupně vytvářeného týmu pak během roku 2015 a částečně roku 2016 nakonec vyvstala základní idea modulárního systému, který předpokládal postupné budování a propojování následujících jednotlivých funkčních celků:

1) Workflow digitalizačního procesu

Postupné odstranění analogového vedení evidence o digitalizaci archivních souborů a během roku 2015 kompletní elektronizace nově zavedených pracovních postupů, tedy záznamů o přípravě archiválií, jejich předání na digitalizační pracoviště, samotný proces digitalizace včetně základní dvoufázové kontroly (100 % a následně 10 % oproti předloze), propojení aplikace s vytvořenými skeny a jejich definitivní uložení. Bylo nutné počítat s existencí více pracovišť digitalizace, které byly zřízeny ve všech budovách Archivu s cílem minimalizovat převozy archiválií za účelem digitalizace a také jednodušší komunikace operátorů skenerů s přípravci archiválií na jednotlivých pracovištích (konzultace při skenování komplikovaných předloh, opravy chyb apod.). Hlavním cílem bylo snížení administrativní zátěže, kterou proces produkuje, a zajištění maximální možné kvality výstupů ve smyslu úplnosti skenu: bude skenováno vše, co archiváři při přípravě budou chtít, a naopak nebude skenováno nic, co chtít nebudou, tedy prázdné stránky, pokud to technologie digitalizace umožní.

2) Workflow importu a editace popisných metadat archiválií

Vytvoření standardizovaného schématu popisných metadat pro zjednodušený import do systému s možným budoucím napojením na předpokládanou speciální aplikaci pro pořádání dle zaváděných nových Pravidel pro pořádání archiválií. Vývoj tohoto nástroje (dnešní ELZA, v roce 2016 teprve ve stadiu zrodu) se ovšem poněkud protáhl, takže předpokládané importy nových archivních pomůcek vytvářených podle nových pravidel se uskutečnily až po roce 2021 v relativně malé míře.

3) eBadatelna

Postupná integrace tehdy vyvíjené eBadatelny a její napojení na vrstvu popisných metadat i vrstvu vytvořených digitálních reprodukcí archiválií. Celek eBadatelny měl zahrnovat i systém postupných kontrol při přípravě jednotlivých signatur k publikaci včetně možnosti skrytí stránek obsahujících údaje, které dle zákona nelze zpřístupnit, řešení automatické tvorby náhledu a vodoznakování zpřístupňovaných archiválií (tzv. ImageServer) a vyhledávání v popisných metadatech jednotlivých archiválií s možným rozšířením o technologii OCR, bude-li to technicky možné. Zároveň se již od počátku počítalo s možností přihlašování do eBadatelny formou dálkového ověření prostřednictvím nějaké formy e-identity, pokud bude taková technologie legislativně připravená a technologicky využitelná. Společně s postupnou integrací bylo zároveň nezbytné začít hledat východisko z problému paralelní verze úložiště se skeny pro dálkové zpřístupnění a „centrálního“ úložiště skenů

(tzv. „X:“). Dlouhodobé udržování dvou verzí digitalizace – pro „uložení“ a pro „zpřístupnění“ – s sebou neslo logické riziko nekonzistencí a bylo nutné zabezpečit napojení celého systému na jedinou verzi skenů.

4) Restrukturované úložiště

Archiv „zdědil“ obrovské množství nekontrolované digitalizace v rozsahu cca 20 milionů skenů po dosti divoké nekonceptní digitalizaci Ústavu, která byla nadto velmi nekonzistentně pojmenována a uložena. Obtíže nespočívaly jen v nutnosti kontrol a nalezení správné konvence pojmenování. Bylo také nutno koncepčně vyřešit nesmírně složitou otázku dlouhodobého paralelního využívání stávajících skenů a živelně vzniklé ukládací adresářové struktury nezbytné pro vyřizování badatelských požadavků, tedy úkol postupných úprav úložiště pro potřeby vznikajícího systému, aniž by archiváři ztratili orientaci ve starém a nově vznikajícím uložení. Možnost, že by se na rok či dva výrazně omezil přístup veřejnosti k reprodukcím, nebyla vzhledem k neustálé politizaci otázky digitalizace v Archivu ani zvažována.

Po zmapování výchozí situace a stanovení směru vývoje se úsilí od roku 2016 soustředilo zejména na přesnější identifikaci budoucích požadavků a další práce související s IT analýzou. Zároveň byl vytvořen základní datový model pro digitalizační workflow. Většina kapacit byla během roku 2016 věnována dokončení první verze tehdy ještě samostatného projektu eBadatelna, jehož hlavním cílem bylo ověření možnosti realizace dálkového zpřístupnění zvolenou formou a získání prvotních zkušeností s provozem v té době v Česku zcela novátorského IT řešení. Podle prvotního harmonogramu, koncipovaného v roce 2016, se měl projekt SODA vyvíjet takto:

- 2017: vytvoření a prvotní testování digitalizačního workflow;
- 2018: vytvoření importéru popisných metadat, dokončení první verze editoru popisných metadat;
- 2019: integrace systému eBadatelny, testování všech složek;
- 2020: zkušební provoz; zpracování vyhledávání v eBadatelna, započetí restrukturační úložiště a importu skenů;
- 2021: postupný import vybraných fondů a přechod na ostrý provoz, pokračování v restrukturační úložiště a postupný přechod na digitalizaci prostřednictvím SODA.

Harmonogram se vcelku překvapivě podařilo dodržet i přes mnohé nečekané a neočekávatelné komplikace. Hned v roce 2017 došlo ke stěhování tehdejšího sídla Ústavu včetně veškerého tam umístěného hardwaru, což bylo spojeno s hektickým nasazením všech dostupných IT pracovníků, kteří museli během přesunů z původní budovy zajistit funkčnost IT služeb nezbytných pro chod obou institucí. Přes tuto

nepříjemnost byly zpracovány základní případy užití aplikace a charakterizovány hlavní ovládací prvky, role a jejich práva. Dokončen byl i prvotní grafický návrh uživatelského rozhraní a byla otestována ergonomie. Pro usnadnění vývoje bylo pro řešení zobrazování náhledů skenů použito již vyvinuté řešení ImageServeru pro eBadatelnu s výhledovým nahrazením v další fázi vývoje.

S nevelkým úspěchem se naopak setkal pokus o analýzu struktury datových zdrojů přepisů pomůcek archivních souborů s ohledem na předpokládané řešení jejich editace a možnosti budoucího importu do aplikace. Extrémní nekonzistence datových zdrojů, struktura jednotlivých značek a signatur zůstala oříškem, který si k rozlousknutí vyžádal nejvíce času, a jednalo se o jednoznačně nejobtížnější část vývoje i s ohledem na rozdílný myšlenkový přístup archivářské a programátorské části týmu. Pro analyticky uvažující programátory zkrátka nebylo snadné pochopit, jak se v takovém datovém „nepořádku“ vůbec mohou archiváři vyznat a jak je možné mít systém v čemsi tak nesystémovém, jako jsou desítky let vznikající a mnohdy živelně popisované archivní soubory. První pokusy o importy archivních pomůcek tak skončily naprostým neúspěchem a vysokou mírou nejistoty, zda lze tuto otázku vůbec vyřešit. Pro příští pokusy v následujících letech se ukázalo nezbytné přistoupit k věci se zcela jinou perspektivou. Programátoři se museli smířit s myšlenkou, že stávající „logika“ jednotlivých archivních souborů je neměnná a archiváři naopak museli připustit, že sebelepší software je nezbaví vysoké míry ruční práce při kontrolách a že grafické rozhraní bude odlišné od stávajících zvyklostí při tvorbě archivních pomůcek. Není překvapením, že badatelská veřejnost si na nový formát zobrazení jednotlivých archivních jednotek zvykla na rozdíl od archivářů zcela bez problémů.

Během roku se také postupně ukazovalo, že stávající podoba označení adresářů na úložišti obsahuje natolik extrémní množství výjimek a chyb, že bez dosti brutálních zásahů nebude možno stávající digitalizaci do systému vůbec nahrát, přestože to nesmírně komplikovalo rozšiřování již funkční eBadatelny. První práce na kontrole a restrukturaaci fondů svazků kontrarozvědného rozpracování a svazků tajných spolupracovníků tak probíhaly za vysokého nasazení archivářů, kteří testovali vhodné postupy pro budoucí kontrolu, vzhledem k nedostatku zkušeností někdy metodou pokus-omyl. Získané zkušenosti velmi pomohly v dalších letech, kdy byly kontroly a opravy usnadněny pro tento účel vyvinutými jednoúčelovými programy (nejdříve tzv. KR/TS editor, později stávající digitransformer).

Rok 2018 byl z hlediska vývoje poměrně klidný. Podařilo se dokončit první verzi workflow k testování, připravit postupnou integraci se stávajícím řešením eBadatelny a naprogramovat modul pro dálkové ověření badatelů. Nemilým zásahem se ovšem stal strašák implementace nařízení o ochraně osobních údajů (GDPR), resp. nejasnosti o jeho rozsahu a protichůdné informace přicházející od institucí, které měly za úkol poskytnout metodickou podporu. Jednu chvíli tak nebylo jasné,

zda bude vůbec možné ve stávajícím konceptu pokračovat. Během roku našťestí přišlo uklidnění situace a postupné vyjasňování sporných otázek. Následně bylo možné v druhé polovině roku připravit nezbytné úpravy správy badatelských účtů (především automatické mazání údajů u neaktivních badatelů). Tento rok byl také posledním, kdy se někteří nezdolní programátoři pokoušeli vytvořit funkční importování skenů do aplikace ze stávajícího uložení. Setkali se s neúspěchem a definitivně se potvrdilo, že bez kompletní restrukturační pojmenování adresářové struktury i samotných skenů dle předem daných konvencí nebude možné skeny nahrávat. Nároky na míru kontroly se tím značně zvýšily a vyskytla se obava, zda to bude při stávajících kapacitách Archivu vůbec v reálném čase možné.

Bez ohledu na výše uvedené pokračoval vývoj ostatních prvků systému. Během roku 2019 bylo definitivně dokončeno rozhraní a ovládací prvky části digitalizačního workflow, oběh reversů, provádění kontrol, nastavení pravidel pro import datových sad a jejich implementace a další nezbytné práce. Velkým úspěchem, který všechny zúčastněné namotivoval do budoucna, se stala závěrečná integrace dosud provozovaného řešení eBadatelný do systému včetně zprovoznění modulu pro dálkové ověření badatelů prostřednictvím NIA (Národní identitní autorita) a synchronizace v eBadatelně již nahraných dat. Koncem roku tak mohlo být překročeno k závěrečnému rozsáhlému testování aplikace jako celku.

Během roku 2020 zasáhla do veškeré činnosti pandemie covidu. Na jedné straně to opakovanými karanténami i onemocněními zpomalilo vývojové práce, na stranu druhou omezení badatelské agendy dovolilo rozsáhlejší kontroly úložiště a přepisů archivních pomůcek stejně jako intenzivní testování celého řešení aplikace SODA. Intenzivní nasazení všech zúčastněných (především vedoucího oddělení digitalizace Juraje Kaliny) umožnilo první rozsáhlé přestrukturování úložiště, které v důsledku bolestivě nabytých zkušeností předchozích let probíhalo nečekaně rychle. Díky nasazení jednoúčelového softwaru a kvalitně připraveným konvencím mohly být také identifikovány a zlikvidovány desetitisíce duplicitních souborů vytvořených dřívější chybnou digitalizací. V budoucnu to umožnilo rychlejší exporty takto upravených archivních souborů.

Důležitým krokem bylo také nasazení identifikace souborů na úložišti prostřednictvím ObjectId, které zajišťuje jednoznačnou identifikaci souborů na úložišti při zachování flexibility adresářového uložení. Na základě připomínek byly také redefinovány grafické markanty jednotlivých stavů a implementovány do aplikace. V září 2020 tak mohlo být překročeno k závěrečnému testování a přípravě na plné nasazení aplikace. SODA tak byla od konce roku 2020 v plném provozu a roku následujícího už probíhalo především vyhodnocování a úpravy dle požadavků uživatelů. Uskutečněn byl také rozsáhlý import popisných metadat připravený v předcházejících letech a postupně byl vylepšován způsob vyhledávání. Zprovozněním automatizovaného exportování mohlo být překročeno ke z pohledu badatelské veřejnosti nejviditelnější změně – k pravidelným aktualizacím eBadatelný. Posledním významným úkolem

bylo naprogramování nového ImageServeru, který vyřešil budoucí napojování zvukových a filmových souborů.

Překvapivě bezproblémový náběh plného provozu aplikace SODA uvolnil vývojářům ruce k práci na vytvoření a integraci OCR vrstvy a přípravě vyhledávacího rozhraní, které bylo ideově zvažováno již dříve. Díky předběžným analýzám a dosažitelným zkušenostem pokračovaly práce velmi rychle a během roku 2022 byla toto v českém archivnictví v daném rozsahu přelomová inovace plně implementována a setkala se s mimořádným badatelským ohlasem.

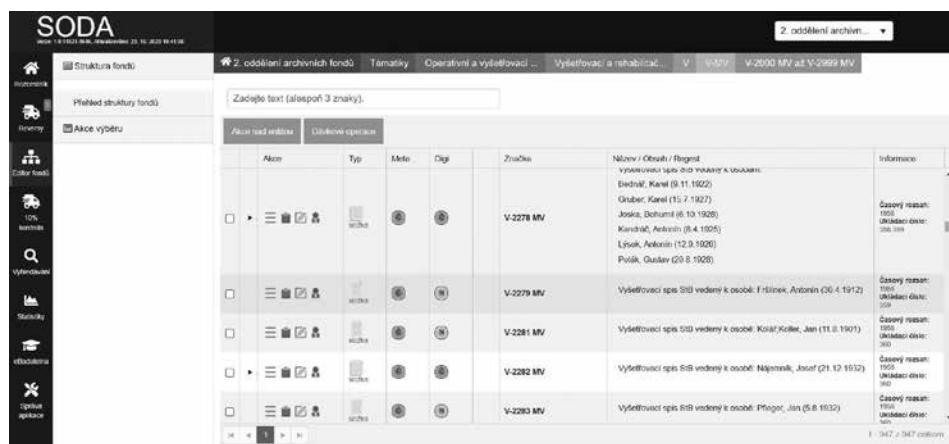
Koncem roku 2022 je tak celé řešení SODA stabilně provozováno napříč celým Archivem a lze říci, že splnilo naděje do něj vkládané. Vedle zjevných benefitů pro badatele je z hlediska vnitřního chodu Archivu hlavním přínosem dokonalá evidence digitalizačního procesu a jednoduché exportování celků archiválií do eBadatelny. Zatímco v předcházejících letech byly její aktualizace procesem nesmírně složitým, dnes se jedná doslova o několik kliknutí. V roce 2021 tak proběhly čtyři exporty, v roce 2022 sedm a do října 2023 dalších pět (což jistě není konečné číslo). Povedlo se tak téměř zcela smazat převis připravených a zkontrolovaných archiválií – v eBadatelně je tak aktuálně více než 8,8 milionu skenů. Další doplňování eBadatelny bude v budoucnu čím dál více záviset na kapacitách, které se podaří uvolnit pro kontrolu stále ještě obrovského množství nezkontrolované digitalizace, především archiválií I. správy. Na základě současného stavu lze předpokládat, že během roku 2024 bude možné prostřednictvím systému SODA v eBadatelně zveřejnit další cca 2–3 miliony skenů, poté se zkontrolované soubory vyčerpají a další doplňování bude záležet na množství archivářů uvolněných ke kontrolám.

Budoucí rozvoj SODY bude závislý na udržení stávajícího stabilního IT týmu a dostatečných kapacitách archivářů pro doplňování dat a skenů. V budoucnu se počítá s částečnou integrací aplikace do systému Národní digitální badatelny (NDB), na jejímž vývoji se archiváři z ABS podílejí společně s kolegy z Národního archivu. V blízké budoucnosti se nabízí především průběžné vylepšování softwaru OCR, elektronizace restaurátorského oběhu nebo integrace nástroje pro začerňování osobních údajů, což by umožnilo omezit množství skenů, které badatelé nemohou ze zákonných důvodů vidět.

Pomocí aplikace SODA se v kontextu českého archivnictví daří dálkově zpřístupňovat digitální reprodukce ve zcela bezprecedentním množství, navíc s plně fulltextově prohledávatelnou OCR vrstvou. Využívanost badateli každoročně mohutně narůstá. Zatímco roku 2021 si badatelé prohlédli přes 43 000 inventárních jednotek, roku 2022 jich bylo již přes 61 000 a do října roku 2023 už přes 130 000! Přejme jí tedy do budoucna další rozvoj a mnoho spokojených badatelů.

Základní rozhraní aplikace SODA

Podoba editoru se „semafory“ pro určení stavu dané archiválie

